

Latinske jezične vježbe 2: sintaksa (akad. god. 2003/04)

Neven Jovanović

15. travnja 2004.

Sadržaj

1 Obavezna lektira za drugu godinu studija latinskog jezika i rimske književnosti	4
1.1 Caesar	4
1.2 Cicero	4
1.3 Vergilius	4
1.4 Propertius	4
1.5 Sallustius	4
1.6 Seneca	5
2 Obavezna lektira po slobodnom izboru	5
3 Parcijalno polaganje lektire	5
4 Literatura	5
4.1 Obavezna	5
4.2 Dopunska i toplo preporučena	5
4.3 Rječnici (preporuke i informacije)	6
5 Kalendar i plan zimskog semestra	6
6 Consecutio temporum, revizija	8
7 Consecutio temporum, ispit	9

8 Consecutio temporum, petminutni ispit	10
9 Consecutio temporum: specijalni slučajevi	11
9.1 Naknađivanje PFA (GGP § 579-81)	11
9.2 Moguće consecutio-nedoumice	11
9.3 Perfecta praesentia i ekvivalenti	12
9.4 Exercitationes	12
10 Upitne rečenice	14
10.1 Exercitationes	14
11 Ablativ	16
11.1 Hrvatski (funkcije instrumentala i lokativa)	16
12 Zahtjevne rečenice	18
12.1 Imenske zahtjevne	18
12.2 Rečenice uz verba timendi	18
12.3 Rečenice s quin (quominus, ne)	19
12.4 Namjerne	19
13 Consecutio temporum — posebni slučajevi, petminutni ispit	21
14 Consecutio temporum — upitne rečenice, petminutni ispit	22
15 Consecutio temporum — petminutni ispit	23
16 Posljedične rečenice	24
16.1 Hrvatski	24
16.2 Latinski	24
17 Posljedične 2: odstupanja od consecutio temporum	27
17.1 Present ili logički perfekt: posljedica prošlog čina još važi (odstupanje obavezno)	27
17.2 Perfekt: svršenost, rezultat (često; naglašava zavisnu rečenicu)	27
17.3 Alternacija	27
18 Zavisno uzročne rečenice	28
18.1 Zanimljive uzročne rečenice	28

19 Pogodbene rečenice	30
20 Hrvatske pogodbene rečenice	31
21 Pogodbene 2: specijalni slučajevi	32
21.1 Pseudopogodbene (nužna dopuna)	32
21.2 Indikativ (praes, fut I) u glavnoj umjesto potencijalnog konjunktiva . .	32
21.3 Indikativ (impf, perf, rijetko plpf) u glavnoj umjesto ireala	32
22 Pogodbene rečenice i akuzativ s infinitivom (zavisni hipotetski period 1)	34

1 Obavezna lektira za drugu godinu studija latinskog jezika i rimske književnosti

Akad. god. 2003/04, predavač: Neven Jovanović (mailto:neven.jovanovic@zg.htnet.hr)

Ako uz naslov ne stoji “izbor”, treba tekst pripremiti u cijelosti.

1.1 Caesar

Commentariorum belli civilis liber primus; na raspolaganju izdanja s engleskim i latinskim komentarom

1.2 Cicero

- *In Catilinam oratio prima*
- *Pro Archia poeta oratio*

(na raspolaganju izdanja s latinskim komentarom)

1.3 Vergilius

- *Bucolicon liber*, izbor: *buc. 1, buc. 4*. — Na raspolaganju izdanja s engleskim komentarom.
- *Georgica*, izbor: *georg. 1: 1–42; georg. 2: 136–176, 458–540; georg. 3: 1–48; georg. 4: 66–85, 453–527*. — Na raspolaganju izdanja s engleskim komentarom.
- *Aeneis*. U cijelosti: *A. 1; 2; 4; A. 6* izbor: *st. 42–211, 264–316, 384–476, 548–579, 637–759*. — Na raspolaganju engleski komentari *A. 2 i 4*; ostali komentari uglavnom su na njemačkom.

1.4 Propertius

Elegiarum liber primus (Monobiblos) — Na raspolaganju izdanje s engleskim komentarom.

1.5 Sallustius

Bellum Iugurthinum — Na raspolaganju izdanje s hrvatskim komentarom.

1.6 Seneca

Epistulae morales ad Lucilium, izbor: ep. 1, 2, 12, 20, 45, 47, 88, 114. — Hrvatski komentar pojedinih pisama dostupan na web stranicama Odsjeka.

2 Obavezna lektira po slobodnom izboru

Vergilii Aeneis 7-12 — bilo koje pjevanje u cijelosti (prijaviti do 1. 12. 2002!)

3 Parcijalno polaganje lektire

U zimskom ispitnom roku studenti mogu (ako žele) pripremiti i odgovarati dio lektire, birajući jednog od sljedećih autora:

- Cicero (u cijelosti),
- Vergilius (A. 1 ili 2),
- Sallustius (u cijelosti).

Moguće su i kombinacije jednog proznog autora s Vergilijem.

Odabrani dio treba prijaviti ispitivaču osobno ili administraciji Odsjeka do 1. 12. 2003. Polaganje je moguće tijekom siječnja i veljače 2004. Studenti će na završnom ispitu biti oslobođeni dijela lektire koji su položili u zimskom ispitnom roku.

NB! Od ove akademske godine studenti odgovaraju tekstove po programu tekuće godine (nema više odgovaranja po “staroj lektiri”).

4 Literatura

4.1 Obavezna

GGP = V. Gortan, O. Gorski, P. Pauš, *Latinska gramatika*, Zagreb: Školska knjiga, npr. ⁷1985.

4.2 Dopunska i toplo preporučena

(sve je knjige moguće nabaviti / kopirati u knjižnici ili kod predavača)

- R. Kühner, *Ausführliche Grammatik der Lateinischen Sprache, II Bd: Satzlehre*, Hannover: Hahnsche Buchhandlung, 1912. (pretisak: 1997)
- R. Katičić, *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika. Nacrt za gramatiku*, Zagreb: JAZU, Globus, 1986.

- H. Menge, *Lehrbuch der Lateinischen Syntax und Semantik. Völlig neu bearbeitet von Thorsten Burkard und Markus Schauer*, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2000.
- H. Pinkster, *Lateinische Syntax und Semantik*, Tübingen: Francke, 1988.
- A. Traina, T. Bertotti, *Sintassi normativa della lingua latina* (Vol. I-III), Firenze: Cappelli editore, ³ 1973.
- M. Žepić, *Latinske i hrvatske zadaće o skladnji latinskoga jezika* (I. dio: *O padežima*; II. dio: *O načinima*), Zagreb: Kr. sveučilišna knjižara Fr. Suppana (Kugli i Deutsch), ⁴ 1902.

4.3 Rječnici (preporuke i informacije)

- Georges, Karl Ernst, *Lateinisch - Deutsch. Ausführliches Handwörterbuch. Elektronische Ausgabe der 8. Auflage (1913/1918)*, Berlin: Directmedia, 2002. (Digitale Bibliothek Band 69)
- P. G. W. Glare (ur.), *Oxford Latin Dictionary*, Oxford: Clarendon Press, 1982. (puno pretisaka)
- C. T. Lewis – C. Short, *A Latin Dictionary*, Oxford: Clarendon Press, ¹ 1879. (puno pretisaka)
- J. Marević et al, *Lexicon Latino-Croaticum encyclopaedicum*, Velika Gorica: Marka, 2000. (cum cautione!)
- M. Žepić, *Hrvatsko-latinski rječnik*, Zagreb: Nediljko Dominović, 1993. (pretisak)

5 Kalendar i plan zimskog semestra

1. (16.10) Uvod. Glagolski načini. Consecutio temporum: indikativ, konjunktiv.
2. (23.10) Consecutio temporum. Uvod u sintaksu padeža.
3. (30.10) Načini u prostoj rečenici. Genitiv.
4. (6.11) Revizija consecutio & načini. Genitiv.
5. (13.11) Rezime genitiva. Attractio modi.
6. (20.11) Ablativ. PISMENI ISPIT: CONSECUTIO TEMPORUM
7. (27.11). Zavisno upitne rečenice. (BLIŽI SE ROK ZA PRIJAVU LEKTIRE PO IZBORU I TEKSTOVA ZA PARCIJALNO POLAGANJE!!)
8. (4.12). Zavisno zahtjevne.
9. (11.12). Zahtjevne 2. Izricanje namjere.

10. (18.12.) Rezime upitnih i zahtjevnih. Rezime ablativa. (DOGOVOR TERMINA ZA PARCIJALNO POLAGANJE LEKTIRE)
11. (8.1.) Zavisno posljedične rečenice. PISMENI ISPIT: SINTAKSA GENITIVA I ABLATIVA
12. (15.1.) Posljedične 2.
13. (22.1.) Zavisno uzročne rečenice. PISMENI ISPIT: ZAVISNO UPITNE, ZAH-TJEVNE, POSLJEDIČNE.
14. (29.1.) Rezime gramatike. Evaluacija rada.

6 Consecutio temporum, revizija

1. *U čemu je semantička razlika?*
 ut supra demonstratur... — ut supra demonstratur...
 quae omnibus superioribus bellis habuerat... — quae omnibus superioribus bellis habuisset...
 confestim esse venturum... — ut confestim veniat...
 cum legiones flumen transissent... — cum legiones flumen transierint...
 ut duces occasione uterentur... — qua duces occasione uterentur... ubi cognovit... — ubi cognoverit...
2. *Preoblikujte u zavisno upitnu rečenicu pomoću nekog od navedenih glagola / izraza (kriterij povezivanja jest, naravno, smisao).*
 Cur facit pugnandi potestatem?
 Qui pons fuerat tempestate interruptus?
 Quae est locorum natura?
 Quis cognoscet locorum naturam?
 Ubi sub armis moratur?
 Ubi sub armis moratus est?
 Quo proficiscitur?
 Unde profectus est?
 Cur castra vallo muniri vetuit?
 Quare vallum videri necesse sit?
 Quomodo prima et secunda acies permanebat?
 Quando opus perfectum est?
 Quemadmodum opus perficitur?
 Utrum sub armis permanebant an opus faciebant?
Verba et locutiones: cognoscere, non intellegere, nescire, invenire, incertus... , memor... , quaerere, interrogare, non rogare, dicere, videmusne, admirari, me saepe accusas, explica, multi noverunt, experiri voluit, parum liquet.
3. *Preoblikujte rečenice sročene u prošlom zadatku, mijenjajući glavno vrijeme u glavnoj rečenici za historijsko, i obratno.*
4. *Preoblikujte rečenice sročene u prošlom zadatku, mijenjajući istovremenost za prijevremenost, itd.*

7 Consecutio temporum, ispit

Dopunite odgovarajućim oblikom glagola u zagradi.

1. Rogavit Caesar ut locorum natura (cognoscere).
2. Nescio utrum Afranius pugnare (velle) necne.
3. Equites DCCCC, ut sibi praesidio (relinquere), dimittit.
4. Cognoscere volo per quem (stare) quo minus proelio (dimicare).

*Preoblikujte iz primarne **consecutio** u sekundarnu, i obratno.*

1. Vallo muniri vetat, ne procul videatur.
2. Omne prius est perfectum quam Afraniani intellexerent castra muniri.
3. Quaesivit quis reliquas legiones illuc traduxerit.

Prevedite na latinski.

1. Cezara molimo da istraži teren.
2. Zapovijeda da kohorte budu prebačene ovamo.
3. Legija je ostala pod oružjem da bi obranila jarak.
4. Doznao je o kom je ovisilo hoće li doći do bitke.

8 Consecutio temporum, petminutni ispit

Ime i prezime:

Uspjeh:.....

(Mogućih bodova: 6)

- *Dopunite odgovarajućim konjektivom glagola u zagradi.*
 1. Nesciunt quid antequam (nasci) (accidere).
 2. Ut (amare), amabilis esto!
- *Preoblikujte iz primarne **consecutio** u sekundarnu, i obratno.*
 1. Rogat magister quotae declinationis nomen sit.
 2. Quaesivit cur epistula non esset confecta.
- *Prevedite na latinski.*
 1. Znamo što se smije, a što ne smije.
 2. Reći će nam zašto je ostala kod kuće.

9 Consecutio temporum: specijalni slučajevi

vidi GGP § 572–73!

Menge dodaje: perifrastična konjugacija aktivna (PFA) obično se pojavljuje samo u sljedećim slučajevima:

1. rečenice s quin, zavisno upitne (drugdje umjesto PFA stoji con. praes/impf);
2. neke zahtjevne: verba timendi, fraza: vide ne. . . ;
3. ako treba *naglasiti* poslijevremenost.

9.1 Naknadivanje PFA (GGP § 579-81)

PFA ne dolazi, čak i ako se radi o quin i upitnima:

1. PFA ne postoji ili treba izraziti pasiv;
2. slučajevi “bliske budućnosti”:
 - sadržaj se odnosi na neposrednu budućnost (u G futurski izraz);
 - u G je izraz čekanja, očekivanja. (PFA bi oznčavala *veći* razmak: Cras ad te scribam quando rediturus sim).

9.2 Moguće consecutio-nedoumice

Glavna vremena i načini indikativ prezenta, konjunktiv prezenta, futur I, futur II, imperativ I, imperativ II, potencijal za sadašnjost, prohibitiv, perfectum praesens;

Sporodna (historijska) vremena i načini indikativ imperfekta, konjunktiv imperfekta, indikativ perfekta, konjunktiv perfekta, indikativ pluskvamperfekta, konjunktiv pluskvamperfekta, historijski infinitiv;

Glavna ili sporodna vr. i nač. historijski prezent, prezent u pismima;

Menge dodaje: perfectum praesens može se ponašati i kao historijsko (češće) i kao glavno vrijeme.

9.3 Perfecta praesentia i ekvivalenti

scire novisse, percepisse, perspexisse, didicisse, audivisse, vidisse etc.

in animo habere statuisse, constituisse, decrevisse, animum induxisse;

adesse venisse, redisse, revertisse;

ignorare oblitum esse;

facere (non iam facere) coepisse (desisse) facere.

Ako Z ovisi o participskom obliku (infinitiv, particip, gerund, supin):

1. konjunktiv se ravna po finitnom glagolu (particip stoji relativno);
2. Menge dodaje: Infinitiv perfekta ponekad je jači od glavnog vremena.

U potonjem slučaju konjunktiv stoji *apsolutno* (u vremenu u kojem bi bio indikativ u nezavisnoj) — oslobođen je *consecutio*.

Od glavnog će vremena na isti način biti jači i konjunktiv perfekta.

9.4 Exercitationes

- *Dopunite s PFA (ili, po potrebi, nadoknadom za nju).*
vide, quo (abire)! — timebat Caesar, ne hostes vallum (videre). — timebat Caesar, ne vallum (videre). — Non dubito quin te (amare). — Non dubito quin nulla re (movere). — Nescio cur omnem exercitum intra fossam (continere). — Quid Caesar (iubere), statim scire volo. — Quid Caesar (imperare), statim scire volo.
- *Preoblikujte rečenicu u participium coniunctum.*
Caesar confidit praesidio legionum trium. — Domitius dissimulat. — Illi non diu commorati sunt. — Camerino fugit Lucilius Hirrus. Eum excipit. (povežite obje u jednu, neka druga bude finitna.) — procurrunt singuli; circumiri sese ab aperto latere nostri arbitrabantur. (isto kao i u prethodnoj)
- *Što čini Cezar s consecutio?*
 1. demonstrat velle Pompeium se Caesari purgatum, ne ea, quae rei publicae causa egerit, in suam contumeliam vertat.
 2. ubi cognovit per Afranium stare, quo minus proelio dimicaretur, ab infimis radicibus montis intermissis circiter passibus CCCC castra facere constituit.

3. Illi exaudito clamore veriti, ne noctu impediti sub onere configere cogentur aut ne ab equitatu Caesaris in angustius tenerentur, iter supprimunt.
 4. Reperit consules Dyrrachium profectos cum magna parte exercitus, Pompeium remanere Brundisii cum cohortibus viginti; neque certum inveniri poterat, obtinendine Brundisii causa ibi remansisset, quo facilius omne Hadriaticum mare ex ultimis Italiae partibus regionibusque Graeciae in potestate haberet atque ex utraque parte bellum administrare posset, an inopia navium ibi restitisset, veritusque ne ille Italiam dimittendam non existimaret, exitus administrationesque Brundisini portus impedire instituit.
- *Prevedite na latinski.*
 1. Uplašivši se da će biti prisiljen otići, on je šutio.
 2. Ustanovili su da je Pompej ostao u gradu kako bi lakše vladao senatorima.
 3. Bolesnik leži na postelji gledajući kako mu sunce grije ruke.
 4. Zagledan u more koje se mračí, čekam mrak.

10 Upitne rečenice

- prava pitanja (quaero, rogo, interrogo);
- neprava — verba dicendi, sentiendi (scimus, sentimus, intellegimus; dixit, nuntiavit, docuit, demonstravit; incertum est, multi dubitant)
- nominalna pitanja:
quis, quid (quisnam, quis tandem); qui, quae, quod; qualis, quantus, quot; uter, cuius; ubi (ubinam), unde, quo (quonam), quando, quatenus, quorsus (quorsum), quoad; quid (= zašto), cur, cur non; qui (= kako?), quin, quomodo, quemadmodum, ut, quare, quamobrem, quam (+ pridjev, prilog; rjeđe + glagol), quantopere (+ glagol)
pojačano: quis est qui... quid est quod... quid est cur...
- rečenična pitanja najčešće upitne čestice: -ně, nonně (niječno pitanje, očekujemo potvrđan odgovor; rijetko u zavisnima), num (u samostalnim očekujemo niječan odgovor), utrum, ān
pojačano num: numquis, numquid, numquando; ecquis, ecquid
frazе: haud scio an, nescio an, dubitare an (= možda)
- disjunktivna pitanja
-ne... an; utrum... an; 0... an
... ili ne: ... an non (nezavisno); ... necne (zavisno)

10.1 Exercitationes

- *Preoblikujte u pitanje, tako da je odgovor potcrtani izraz.*
 1. hesterno die L. Flaccum et C. Pomptinum praetores ad me uocauī.
 2. hesterno die L. Flaccum et C. Pomptinum praetores ad me uocauī.
 3. hesterno die L. Flaccum et C. Pomptinum praetores ad me uocauī.
 4. hesterno die L. Flaccum et C. Pomptinum praetores ad me uocauī.
 5. hesterno die L. Flaccum et C. Pomptinum praetores ad me uocauī.
 6. hesterno die L. Flaccum et C. Pomptinum praetores ad me uocauī.
 7. hesterno die, non hesterna nocte L. Flaccum et C. Pomptinum praetores ad me uocauī.
 8. hesterno die L. Flaccum, sed non C. Pomptinum ad me uocauī.

• *Koje od ovih rečenica sadrže zavisno upitne?*

1. senatus, quae vellet, decernere non audebat.
2. Misso ad vesperum senatu omnes, qui sunt eius ordinis, a Pompeio evocantur.
3. Pollicetur L. Piso censor sese iturum ad Caesarem, item L. Roscius praetor, qui de his rebus eum doceant.
4. dent operam consules, praetores, tribuni plebis, qui pro consulibus sint ad urbem, ne quid res publica detrimenti capiat.
5. Caesar in eam spem venerat, se sine pugna et sine vulnere suorum rem conficere posse, quod re frumentaria adversarios interclusisset. Cur etiam secundo proelio aliquos ex suis amitteret? cur vulnerari pateretur optime de se meritos milites? cur denique fortunam periclitaretur? praesertim cum non minus esset imperatoris consilio superare quam gladio.
6. de imperatoris fide quaerunt, rectene se illi sint commissuri.
7. neque certum inveniri poterat, obtinendine Brundisii causa ibi remansisset, quo facilius omne Hadriaticum mare ex ultimis Italiae partibus regionibusque Graeciae in potestate haberet atque ex utraque parte bellum administrare posset, an inopia navium ibi restitisset
8. Rogas me, ubi nobis Aeschinus sic est, quid tristis ego sim?

• *Preoblikujte sljedeće rečenice u zavisno upitne.*

1. uenit ad me saepe clamans quid agis, Micio?
2. Dixit hoc fore?
3. quid is fecit?
4. non est flagitium facere haec adolescentulum?
5. An ego totiens de eadem re audiam?
6. quam hic non amavit meretricem? aut quomodo non dedit aliquid?

11 Ablativ

11.1 Hrvatski (funkcije instrumentala i lokativa)

instrumental (indirektnog) objekta (1393-99)

1. uz neprelazne glagole (semantički: vladanje, gibanje, trgovanje): Otac Sergej jedva vlada perom.
2. neprelazni i povratni glagoli (objekt SVOJSTVO ILI STANJE subjekta, objekt ZAHVAĆEN subjektovom djelatnošću; RASPOLOŽENJE; DRUŠTVO): Doline će obilovati pšenicom. Djevojka progovori hrvatskim jezikom. Zanosio se glazbom. Trebalo bi se okružiti novim ljudima.
3. uz druge predikatne riječi: trgovac žitom, nizak rastom;
4. uz glagole s više objekata: Obljepili su grad plakatima.

predikatno ime (1244): A Palunko osta slugom u maloga kralja.

predikatni proširak (1384), bez kojeg glagol ne može imati objekta: Sud te smatra veleizdajnikom.

priložna oznaka (1360)

1. sredstvo, konkretno ili apstraktno: Svi su se zakitili ružmarinom. On maglovito prijanja duhom za to plodno stvaranje zemljino.
2. mjesto: Pođe cestom prema Zaboku. Tijelom mu se prelijevahu čas mrzli, čas vrući traci.
3. vrijeme: Zorom ptice polude.
4. način: Zaspao je tvrdim snom tek pred zoru. To bijaše glavom nadziratelj.
5. vršitelj pasivne radnje: Ljudi su ti nervozni, obuzeti strahom. Frankopan je, praćen bakljonošom, razabirao. . .

Odredite upotrebe ablativa u sljedećim rečenicama, a potom i u tekstu.

1. Homine inperito numquam quicquam iniustiust.
2. non rediit hac nocte a cena Aeschinus.
3. uxor, si cesses, cogitat te potare atque animo obsequi et tibi bene esse, soli sibi quom sit male.
4. quibus nunc sollicitor rebus!
5. atque ex me hic natus non est, sed fratre ex meo.

6. dissimili is studiosi iam inde ab adolescentia.
7. nam qui mentiri aut fallere insuerit patrem haud dubie tanto magis audebit ceteros.
8. pudore et liberalitate liberos retinere satius esse credo quam metu.
9. et errat longe mea quidem sententia, qui imperium credat grauius esse aut stabilius uel quod fit, quam illud quod amicitia adiungitur.

Eo biduo Caesar cum equitibus DCCCC, quos sibi praesidio reliquerat, in castra pervenit. Pons, qui fuerat tempestate interruptus, paene erat reffectus; hunc noctu perfici iussit. Ipse cognita locorum natura ponti castrisque praesidio sex cohortes reliquit atque omnia impedimenta et postero die omnibus copiis triplici instructa acie ad Ilerdam proficiscitur et sub castris Afranii constitit et ibi paulisper sub armis moratus facit aequo loco pugnandi potestatem. Potestate facta Afranius copias educit et in medio colle sub castris constituit. Caesar, ubi cognovit per Afranium stare, quo minus proelio dimicaretur, ab infimis radicibus montis intermissis circiter passibus CCCC castra facere constituit et, ne in opere faciundo milites repentino hostium incursu exterrerentur atque opere prohiberentur, vallo muniri vetuit, quod eminere et procul videri necesse erat, sed a fronte contra hostem pedum XV fossam fieri iussit. Prima et secunda acies in armis, ut ab initio constituta erat, permanebat; post haec opus in occulto a III acie fiebat. Sic omne prius est perfectum, quam intellexeretur ab Afranio castra muniri. Sub vesperum Caesar intra hanc fossam legiones reducit atque ibi sub armis proxima nocte conquiescit.

12 Zahtjevne rečenice

12.1 Imenske zahtjevne

Negacija: *ne*, ponekad *ut ne*; konjunktiv po *consecutio* — istovremenost. Prijevremenost naglašava svršenu radnju.

1. Peto a te vel, si pateris, oro, ut homines miseros conserves.
2. Hoc te primum rogo, ne contrahas animum neve te obrui magnitudine negotii sinas.
3. Faciam ut mei semper meminerit.
4. Caesar milites hortatus est ne ea quae accidissent graviter ferrent neve his rebus terrentur.
5. Cavendum est ne adsentatoribus patefaciamus aures.

12.2 Rečenice uz verba timendi

1. Timeo ne quis ueniat. — Timeo ne nemo ueniat. (Jedine mogućnosti; ne koristi se * Timeo ut aliquis ueniat.)
2. Kad je glavna niječna, češće dolazi ne non umjesto ut: Non uereor ne non scribendo te expleam.
3. Klasično povezivanje više rečenica uz verba timendi: et (aut) ne, ne (asindet), et (atque, aut; ukoliko je i prva niječna):
Ne uerendum quidem est ut Caesar tenere se possit, ut moderari, ne intemperantius suis opibus utatur. — Pertimuerunt ne Alcibiādes caritate patriae ductus ab ipsis descisceret et cum suis in gratiam rediret.

Prevedite na latinski.

1. Bojim se i strepim da će se [to] dogoditi.
2. Plašila sam se da ću kasno doći.
3. Bojim se da ova svadba (= nuptiae) nije sigurna (= firmus).
4. Prestrašili su se da nitko neće krenuti u Arimin.
5. Manlije se plaši da će ga Gal pozvati neka istupi.
6. Postoji opasnost da Manlije bude pobijeden.

7. Pojavio se paničan strah da će ih Gal sve pobiti.

Analizirajte rečenice.

1. Tu uelim cures ut sciam quibus nos dare oporteat eas quas ad te deinde litteras mittemus.
2. Nihil aequae Tiberium anxium habebat quam ne composita turbarentur.
3. Edicam seruis ne quoquam puerum efferrī sinant.
4. Crispinus de Tarento sollicitus est ne ex Brutiis Hannibal eo conuerteret agmen.
5. Iustum est ut tuus tibi seruus tuo arbitrato seruiat.
6. His persuaderi ut diutius morarentur neque suis auxilium ferrent non poterat.
7. Intellexi te uereri ne superiores litterae mihi redditae non essent.

12.3 Rečenice s quin (quominus, ne)

Sprečavanje: impedio, prohibeo, deterreo, obsto, recūso, resisto. . .

Glavna potvrđna: ne, quominus

Glavna niječna: quominus, quin

1. Vellem tua te occupatio non impedisset quominus ad me, quid ageretur, perscriberes.
2. Plura ne scribam dolore impediōr.
3. Non possumus, quin alii a nobis dissentiant, recusare.
4. Quominus M. Antonius mihi inimicissimus sit, non recusabo.

12.4 Namjerne

1. Id huc reverti, ut me purgarem tibi.
2. Quidam cenent tecum quia digni sunt, quidam ut sint.
3. Caesar omnes conservavit militibusque suis commendavit ne qui eorum violaretur neu quid sui desiderarent.
4. Adiuta me, quo id fiat facilius.

5. Misimus, qui afferat agnum, quem immolemus.

- Signali, odnosno korelativne formule (...ut/ne): eo, ideo, idcirco — ob eam rem — ad hanc causam — propterea
- ut = quo = ut eo.
- Osobito često: quo + komparativ

Kako je u sljedećim rečenicama izražena namjera? Preoblikujte te izraze u zavisno namjerne rečenice.

1. Rus habitatum abii.
2. Consul Larisam est profectus ibi de summa belli consultaturus.
3. Tu quidem vini exhalandi, non ingenii causa declamitas.
4. Afranius Petreiusque terrendi causa atque operis impediendi copias suas ad infimas montis radices producunt. . .
5. Num umquam perditis civibus vexillum, quo concurrant, defuturum putatis?
6. Spectatum ueniunt, ueniunt spectentur ut ipsae.

13 Consecutio temporum — posebni slučajevi, petminutni ispit

Ime i prezime:

Uspjeh:.....

(Mogućih bodova: 6)

- *Dopunite odgovarajućim konjunktivom glagola u zagradi.*
 1. Existimat Caesar eos nescire quid antequam (nasci) (accidere).
 2. Iubebat nos, ut (amare), amabiles esse!
- *Preoblikujte iz primarne **consecutio** u sekundarnu, i obratno.*
 1. Nuntiatum est rogari nos quotae declinationis nomen esset.
 2. Cognovit Caesar incertum fuisse cur epistula non esset confecta.
- *Prevedite na latinski.*
 1. Znamo da ćete nam reći što se smije, a što ne smije.
 2. Reći će nam da su je pitali zašto je ostala kod kuće.

14 Consecutio temporum — upitne rečenice, petminutni ispit

Ime i prezime:

Uspjeh:.....

(Mogućih bodova: 8)

- *Dopunite odgovarajućim konjunktivom glagola u zagradi.*
 1. Existimabat Caesar eos nescire quid (accidere).
 2. Vide, quid (facere)!
- *Dopunite upitnim konektorom.*
 1. Nuntiatum est rogari nos declinationis nomen esset.
 2. Cognovit Caesar incertum fuisse epistula non esset confecta.
 3. quaerunt, recte..... se illi sint commissuri.
 4. Rogas me, nobis Aeschinus sit?
- *Prevedite na latinski.*
 1. Pitat ću ga zašto je to učinio.
 2. Shvaćam što bi htio.

15 Consecutio temporum — petminutni ispit

Ime i prezime:

Uspjeh:.....

(Mogućih bodova: 7)

- *Dopunite odgovarajućim konjunktivom glagola u zagradi.*
 1. Ille ut item contra me (habere) (facere) sedulo.
 2. Aeschine, audi, ne te ignarum (esse) (dicere) meorum morum.
 3. Deos quaeso ut istaec (prohibere).
 4. Nuntiatum est deos (quaerere) ut istaec (prohibere).
 5. Incertum fuit cur ille ut se (amare) (facere) sedulo.

- *Prevedite na latinski.*
 1. Ja ću poći na forum, da njega oslobodim; ti idi unutra.
 2. Tako je kako kažeš; molim bogove da bude zdrav.

16 Posljedične rečenice

16.1 Hrvatski

(Katičić § 641–657)

veznici: da, kako (rijetko, arhaično i pučki), te; signali: toliko. tako Tako je bolestan da ću ga izgubiti.

- Zašto Preradović nije i u ostalim svojim pjesmama svoje osjećaje izrazio tako da bi ih čitalac mogao osjetiti?
- Tako je bio obuzet stranačkom mržnjom da nije ni primijetio mraka oko sebe.
- Mladoženju buzdovanom udari u glavu da je na mjestu mrtav pao.
- Sredstva budžeta premala su da bi se udovoljilo svim zahtjevima.
- Ne ima nikoga na svitu da ne prima pomoći od nebeske kraljice.
- Nema niko da je bere. (dvosmisleno!)
- Zar ti je tako omrznilo živjeti te si se vratio po mene?

16.2 Latinski

(GGP § 624–629)

ut (uti) - ut non (ut nemo, ut nihil. . .) + konjunktiv
 signali / antecedenti: sic, ita, tam + pridjevi/prilozi (tanto + komparativi);
 tantum + glagoli (tanti + glagoli vrijednosti);
 (usque) adeo, usque eo; is, talis, eiusmodi; tantus

1. *Analizirajte.*

- quod uero et duae et solae in una domo habitabant, non absurde illud significat, quod praeter circumcisionem et praeputium, nullum in hoc mundo religionis genus inuentum est, ut in persona unius mulieris unum genus circumcisorum hominum constituas sub unius dei et cultu et lege comprehensum, in alterius uero mulieris persona uniuersam praeputorum gentilitatem idolorum cultui deditam intellegas.
- sic stulti estis, ut cum prius habueritis spiritale opus uiuum, hoc amisso postea mortuum accipiatis alienum.
- quos ita refellit apostolus, ut tanto minus ad eos pertinere dicat gratiam christianam, quanto magis eam sibi tamquam debitam uindicant et quasi iure operum suam esse gloriantur.

2. *Odredite uvodi li ut posljedičnu ili neku drugu rečenicu.*

- illud autem inter ambas regale iudicium nihil aliud nos admonet, nisi ut pro ueritate certemus, et expellamus hypocrisim tamquam falsam matrem.
- si uis ut ille ignoscat, tu agnosce.
- ille meas errare boues, ut cernis, et ipsum ludere quae uellem calamo permisit agresti.
- triduo autem maior est fructus dilectionis, ut iam possit agnosci continentia et iustitia et expectatione futurorum.
- quando autem simulationi tantum licebit, ut falso iustitiae nomine, nullo prohibente, gloriatur?
- tamen quia ita refrigescet caritas ut negligentius ferueat — non enim dictum est, penitus exstinguetur ut omnino non sit — sic dormiuit haec mater ut non occideret filium, sed tamen fraudibus simulationis dederit locum.

3. *Dopunite odgovarajućim oblikom glagola u zagradi (prema consecutio za isto-vremenost).*

- sic ejus adventus (celebrare), ut famam ingeni exspectatio hominis, expectationem ipsius adventus admiratioque (superare).
- Sic etiam hoc non solum ingeni ac litterarum, verum etiam naturae atque virtutis, ut domus, quae hujus adolescentiae prima (esse), eadem (esse) familiarissima senectuti.
- Metellus tanta diligentia fuit, ut ad L. Lentulum praetorem et ad judices (venire), et unius nominis litura se (commovere) (dicere).
- Quis nostrum tam animo agresti ac duro fuit, ut Rosci morte nuper non (commovere)?

4. *Prevedite na latinski.*

- Tako je glup da ništa ne razumije.
- Došao je mladić takve ljepote da su ga svi gledali.
- Duha su tako surova da ih ništa ne dira.
- Prebiju ga da je bio sav plav.

Consecutio temporum — petminutni ispit

Ime i prezime:

Uspjeh:.....

(Mogućih bodova: 8)

- *Dopunite odgovarajućim konjunktivom glagola u zagradi.*
 1. Fuit, fuit ista quondam in hac re publica virtus, ut viri fortes acrioribus suppliciis civem perniciosum quam acerbissimum hostem (coercere).
 2. tuas petitiones ita coniectas ut (vitare) (posse) non (videre), effugi.
 3. Sic enim iam tecum loquar, non ut odio (permovere) (videre), sed ut misericordia.

- *Prevedite na latinski.*
 1. Doći ću na forum tako da ni od koga ne budem viđen.
 2. Tako je zdrav da ne ustaje iz kreveta.

17 Posljedične 2: odstupanja od consecutio temporum

17.1 Present ili logički perfekt: posljedica prošlog čina još važi (odstupanje obavezno)

a) In Lucullo tanta prudentia fuit ut hodie stet Asia Luculli institutis servandis. — b) Hortensius ardebat cupiditate sic ut in nullo unquam flagrantius studium viderim. — c) Haec tibi scribo, is qui Annaeum Serenum carissimum mihi tam inmodice flevi ut inter exempla sim eorum quos dolor vicit. — d) Verres in labori atque itineribus usque eo se praebebat patientem atque impigrum ut eum nemo unquam in equo sedentem viderit.

17.2 Perfekt: svršenost, rezultat (često; naglašava zavisnu rečenicu)

a) Adeone pudorem perdidisti ut hoc dicere ausus sis? — b) Tantus consensus senatus fuit ut mature proficisceremur, parendum ut fuerit, itaque fecimus. — c) Hannibal adeo gravi morbo afficitur oculorum ut post numquam dextro aeque bene usus sit. — d) Expulsus regno Mithridates tantum tamen consilio atque auctoritate valuit ut bellum renovarit. — e) Metellus tanta diligentia fuit ut ad praetorem et ad iudices venerit et unius nominis litura se commotum esse dixerit.

17.3 Alternacija

a) Ignominiam adeo aegre tulerat ut rus migraret et omni coetu caruerit hominum. — b) Inde tantus terror pavorque omnes occupavit ut non modo alius quisquam arma caperet aut castris pellere hostem conaretur, etiam ipse rex perfugerit.

Menge § 465: do odstupanja dolazi i u zanimakanim odnosnima s posljedičnim smislom (Solus tu inventus es cui non satis fuerit. . .).

Uz glagole zbivanja ili postizanja (facere, factum est, accidit, contingit, evenit): nakon perf / plpf uvijek stoji (po consecutio) con impf.

Odgovorite na pitanja.

- Ut vivis?
- Qui es homo, Catilina? (— is, ut. . .)
- Quomodo ex urbe egredi debeo?
- Quo cum effectu eum exire patiere?
- Quo animo fuit Caesar cum id legeretur? (— eo animo, ut. . .)

18 Zavisno uzročne rečenice

1. quod, quia signali u G: ob eam causam, propterea, eo, ideo, idcirco, ob hoc, inde: uz njih dolazi "gotovo isključivo" quod. eo, in eo, pro eo: također češće slijedi quod.
2. cum + con (po consecutio): logički razlog; Z najčešće stoji ispred G (za razliku od quod, quia)
3. quando, quandoquidem: općepoznat, sam po sebi razumljiv uzrok
Vos, Quirites, quoniam iam nox est, in vestra tecta discedite!
Sane gaudeo quod te interpellavi (= faktično quod), quoniam quidem tam praeclarum mihi dedisti iudici testimonium.
4. siquidem + ind (također i uzročno; uzrok se ne smatra bezuvjetno istinitim. Miješanje kauzalnog i kondicionalnog odnosa.)
5. ut (rijetko sicut) + esse (odmah poslije veznika); poredbeno s uzročnim značenjem
6. dum (isto vrijeme G i Z) uerum ego liberius altiusque processi, dum me ciuitatis morum piget taedetque.
in has clades incidimus, dum metui quam diligi maluimus.
Numidae tantummodo remorati, dum in elephantis auxilium putant, postquam eos impeditos ramis arborum atque ita disiectos circumueniri uident, fugam faciunt.
7. komparativ + eo (hoc, tanto) quod

18.1 Zanimjane uzročne rečenice

con (po consecutio) non (eo) quo... non (eo) quod... non ideo quod... non idcirco quod (rijetko: non quia)... non (eo) quo(d) non (ili: nullus)... non quia non... non quin...

ind (DRUGA zavisna rečenica) sed quod... sed quia...

con sed ut... sed ne... con

Po potrebi sed tamen... sed verum...

Koje rečenice sadržavaju zavisno uzročne?

- ac sane, quod difficillimum in primis est, et proelio strenuos erat et bonus consilio
- bellum scripturus sum, quod populus Romanus cum Iugurtha rege Numidarum gessit, primum quia magnum et atrox uariaque uictoria fuit, dein quia tunc primum superbiae nobilitatis obuiam itum est
- ergo quia impunitum non debet esse peccatum, puniatur a te, ne puniaris pro illo.
- intellegebat, non meritis suis, quia meretrix est, sed gratia dei sibi filium esse concessum
- Iugurtham, quem Masinissa, quod ortus ex concubina erat, priuatum dereliquerat, eodem cultu quo liberos suos domi habuit.
- periculose uidetur a paucis emi quod multorum est.
- uidet neque per uim neque insidiis opprimi posse hominem tam acceptum popularibus, quod erat Iugurtha manu promptus et appetens gloriae militaris

19 Pogodbene rečenice

Vežneci: *si, si non, sin, quodsi, nisi, ni*

Analizirajte sljedeće rečenice.

- reliquas merces commeatusque ad obsidionem urbis, si accidat, reservant.
- quid est relicuum nisi uis uestra, quo moueri possit?
- praeterea si quid meque uobisque dignum petiueris, haud repulsus abibis.
- ad hoc si iniuriae non sint, haut saepe auxili egeas.
- nam ego quidem uellem, et haec, quae scribo, et illa, quae antea in senatu questus sum, uana forent potius, quam miseria mea fidem uerbis faceret.
- me manibus impiis eripite, per maiestatem imperi, per amicitiae fidem, si ulla apud uos memoria remanet aui mei Masinissae.
- quod si tam uos libertatis curam haberetis, quam illi ad dominationem accensi sunt, profecto neque res publica sicuti nunc uastaretur et beneficia uestra penes optimos, non audacissimos forent.
- qui (Iugurtha) si dediticius est, profecto iussis uestris oboediens erit; sin ea contemnit, scilicet existimabitis, qualis illa pax aut deditio sit, ex qua ad Iugurtham scelerum impunitas, ad paucos potentis maximae diuitiae, ad rem publicam damna atque dedecora peruenerint; nisi forte nondum etiam uos dominationis eorum satietas tenet et illa quam haec tempora magis placent, cum regna prouinciae leges iura iudicia bella atque paces, postremo diuina et humana omnia penes paucos erant;
- quae nisi quaesita erunt, nisi uindicatum in noxios, quid erit relicuum, nisi ut illis qui ea fecere oboedientes uiuamus?
- quibus iuuantibus quibusque ministris ea egerit, quamquam intellegat populus Romanus, tamen uelle manifesta magis ex illo habere. si uerum aperiat, in fide et clementia populi Romani magnam spem illi sitam; sin reticeat, non sociis saluti fore, sed se suasque spes corrupturum.
- Tempus erat autem difficillimum, quo neque frumenta in hibernis erant neque multum a maturitate aberant; ac civitates exinanitae, quod Afranius paene omne frumentum ante Caesaris adventum Ilerdam convexerat, reliqui si quid fuerat, Caesar superioribus diebus consumpserat; pecora, quod secundum poterat esse inopiae subsidium, propter bellum finitimae civitates longius remouerant.

20 Hrvatske pogodbene rečenice

Barić et al, *Hrvatska gramatika*, Zagreb: Školska knjiga, 1997, § 1646–79.

Katičić, Radoslav, *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika. Nacrt za gramatiku*, Zagreb: JAZU, 1986, § 641–698.

Priložne rečenice. Veznici *ako, li, ako li, kad(a), da*. Realne, eventualne (protaza upućuje na budućnost: očekivanje), potencijalne, irealne.

- Ako će on takvi biti, ja ću ga ubiti. Ako ikada nešto ustrebaš, javi se. Ali ako ona to ne bude htjela da shvati, onda sam nastradao.
- Ja bih ga kontentao, ako bi se moglo.
- Putujem li po kiši, neće biti dobro. Osluhnem li bolje, čut ću njegovo disanje.

Pogodbene su rečenice s veznikom *kad(a)* i kondicionalom u protazi i apodozi dvoznačne: mogu biti potencijalne i irealne. Ta se dva njihova značenja ne razlikuju nikakvim vanjskim znakom, pa ih je često moguće razabrati samo iz konteksta, a katkada ni odatle. (Barić et al, § 1666)

21 Pogodbene 2: specijalni slučajevi

(Menge § 558, 561–62)

Korelativi: *ita (tum, sic)*, "onda"; s kauzalnom nijansom *ideo, idcirco, propterea, ob eam causam*

Nam hoc ipsum ita iustum est, quod recte fit, si est voluntarium. — Ita enim senectus honesta est, si se ipsa defendit. — Ad Catilinam si accessit Caelius, tum existimetur Caelius illi nimium familiaris fuisse. — Neque, si hoc Crassus non committit, ideo non multi et saepe committunt.

21.1 Pseudopogodbene (nužna dopuna)

Paludem si nostri transirent, hostes expectabant. — L. Minucium cum equitatu praemittit, si quid celeritate itineris proficere posset. — Minime mirum, si ista res adhuc nostra lingua illustrata non est.

21.2 Indikativ (praes, fut I) u glavnoj umjesto potencijalnog konjunktiva

modalni glagol, gerundiv + esse (= GGP § 641a)

Si velim nominare homines qui emerint, nonne possum?

dopusna ili suprotna nijansa ("čak i ako", "ali ipak")

Si oculi peccent, tamen inest in eis vis videndi. Neque tu hoc dicere audebis neque, si cupias, licebit.

naglašena faktičnost ("sigurno"; = GGP § 641b, c)

Si diligenter attendamus, apta inter se intellegemus haec.

21.3 Indikativ (impf, perf, rijetko plpf) u glavnoj umjesto ireala

često: modalni glagoli (= GGP § 643.2)

Quid facere potuissem nisi tum consul fuissem; consul esse qui potui nisi eum vitae cursum tenuissem a pueritia?

uvijek: paene, prope (= GGP § 643.1)

Hoc paene fecit nisi tua malitia affuisset.

gotovo uvijek: gerundiv (= GGP § 643.2)

Si Caesar negotium confici vellet, diducendi erant milites.

gotovo uvijek: con. periphr. (= GGP § 643.3)

Illi ipsi qui remanserant agros omnes relicturi erant nisi ad eos Metellus literas misset.

ponekad: naglašavanje izvjesnosti posljedice (= GGP § 643.4)

Praeclare viceramus nisi spoliatum, inermem, fugientem Lepidum recepisset Antonius.

faktičnost (u Z obično c impf)

Erat unum iter Ilerdam si reverti vellent, alterum si Tarraconem peterent.

konativni imperfekt već započeta radnja

Si per Metellum licitum esset, matres illorum miserorum veniebant.

Analizirajte sljedeće rečenice.

1. nam vigilante Venere si veniant eae, ita sunt turpes, credo ecastor Venerem ipsam e fano fugent.
2. Di me perdant si ego tui quicquam abstuli
3. perii hercle: ille nunc intus turbat, hunc si amitto hic abierit.
4. sed nisi molestumst, nomen dare vobis volo comoediai; sin odiosst, dicam tamen
5. Si ego minam non ultus fuero probe, quam lenoni dedi, tum profecto me sibi habento scurrae ludificatui.
6. si id facere non queunt, domum abeant.

Dopunite odgovarajućim glagolskim oblikom.

1. (Ire) si (ire).
2. Si vos (valere), nos (valere).
3. Si ille Romam modeste (venire), recte domi (esse) (posse).
4. Non ego homo trioboli (esse), nisi ego illi mastigiae (exturbare) oculos atque dentes.
5. Egone istuc ausim facere, praesertim tibi? quin si (ferire) (videre) te, extemplo (dolere).
6. si urbem (diripere) (dare), (vereri) ut nemo satis nobis (prodesse) (posse).
7. ipsae optime (considerare), vestri similes feminae (esse)ne Romae; si enim non (esse), (videre), ut (exire) (posse).

22 Pogodbene rečenice i akuzativ s infinitivom (zavisni hipotetski period 1)

(GGP § 651–53)

Realne i potencijalne protaza: konjunktiv (consecutio temporum); apodoza: A+I
(potencijal = inf fut)

Irealne protaza: ne mijenja se; apodoza: *-urum fuisse*

1. Affirmo, si omnes in culpa fuerint, non oportuisse Cleomenem constitui.
2. An Cn. Pompeium censes maximarum rerum gloria laetaturum fuisse si sciret se in solitudine Aegyptiorum trucidatum iri?
3. Cogitauisti, si ei reddidisses, te minus habiturum esse.
4. Diuico ita cum Caesare agit: Si pacem populus R. cum Heluetiis faceret, in eam partem ituros atque ibi futuros Heluetios, ubi Caesar eos constituisset.
5. Hannibal Gaetulorum praefectum iubet, si Casilinales in pertinacia perstent, ut rem gerere ac temptare, si qua parte inuadere urbem possit.
6. Hoc tamen nuntia, melius me morituram fuisse, si non in funere meo nupsissem.
7. Is enim, si eo loco esset, negavit se facturum fuisse.
8. M. Brutus intercessurum se dixit nisi quid inter ipsum Alfenum et Naeuium conueniret.
9. Negat Cicero si duplicetur sibi aetas habiturum se tempus quo legat lyricos.
10. Non multo ante urbem captam exaudita uox est a luco Vestae futurum esse, nisi prouisum esset, ut Roma caperetur.
11. Platonem existimo si genus forense dicendi tractare uoluisset, grauissime et copiosissime potuisse dicere.
12. Putabam enim me miserum fore nimis, si feminae priuarer amplexibus.
13. Si qui contra uellet dicere, usurum esse eum suo testimonio dixit.
14. Tu autem hoc tibi persuade, si commodo ualetudinis tuae fieri possit, nihil me malle quam te esse mecum; si autem intelleges opus esse te Patris conualescendi causa paulum commorari, nihil me malle quam te ualere.¹

¹Patrae grad u Aheji, danas Patras.

15. Unum sic habeto, si a te hanc rem impetraro, me paene plus tibi quam ipsi Miloni debiturum.
16. Vae animae audaci, quae speravit, si a te, Deus, recessisset, se aliquid melius habituram!
17. Videmur quieturi fuisse nisi essemus lacessiti.
18. omnibus apparuit, nisi ille fuisset, Spartam futuram non fuisse.
19. quid putamus passurum fuisse, si uiueret? Et Mauricus: nobiscum cenaret.

Petminutni ispit

Ime i prezime:.....

Uspjeh:.....

(Mogućih bodova: 5)

Prevedite na latinski.

1. Neka pazi, da ne bi što zaboravio.
2. Ovce su tjerane tako surovo da ih mnogo nije stiglo.
3. Ako su htjeli dati pola, trebali su to i reći.
4. Nisi pitao tko sam i odakle dolazim.
5. Da te ne znam, povjerovao bih ti.

- 1.
2. Perficiam ut A. Licinium non modo non segregandum, cum sit ciuis, a numero ciuium, uerum etiam si non esset, putetis asciscendum fuisse.
3. Adeo citato agmine ducti sunt ut, si uia recta issent, haud dubie adsecuturi fuerint.
4. Dedit hic mihi beneficium, sed tam tarde dedit ut plus praestaturus fuerit si cito negasset.
5. Haud dubium fuit quin, nisi ea mora interuenisset, castra eo die Punica capi potuerint.
6. adeo inopia est coactus Hannibal ut, nisi cum fugae specie abeundum ei fuisset, Galliam repetiturus fuerit.
7. tantum pauorem fecerunt ut, si admotus extemplo exercitus foret, capi castra potuerint.
8. ea res tantum tumultum ac fugam praebuit ut, nisi castra Punica extra urbem fuissent, effusura se omnis puida multitudo fuerit.
9. non dubitem quin Antistius se praestaturus fuerit acerrimum propugnatorem communis libertatis si occasione potuisset occurrere.
10. quis dubitat quin, si Saguntinis obsessis impigre tulissemus opem, totum in Hispaniam auersuri bellum fuerimus?
11. ostendis qualis tu, si ita forte accidisset, fueris illo tempore consul futurus.
12. sed quid haec interrogo, cum, si ego tacitus abissem, tamen tibi ad uoluntatis interpretationem meae dirigenda tua sententia fuerit?
13. Veritus es, nisi istam artem oratione exaggerauisses, ne operam perdidisses.
14. Qui possum non cupere uerum inuenire, cum gaudeam si simile ueri quid inuenerim?
15. Caesari rescripsi quam mihi gratum esset futurum, si quam plurimum in te liberalitatis suae contulisset.
16. Neminem laudare ausus est, ueritus ne multos offenderet, si paucos excerpisset.
17. Multi etiam dolorem saepe perpetiuntur, ne, si id non faciant, incidant in maiorem.